

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

УДК 004.083:002

Нові види методичних посібників на електронних носіях інформації

*Галина Ядрова,
директор Центру
інформаційних технологій
Міжвузівського центру "Крим",
провідний методист Кримської філії
Інституту археології НАН України*

У статті розглядається досвід створення методичних посібників на електронних носіях інформації. Показана висока економічна ефективність цього методу поширення

професійної інформації, надана увага програмному забезпеченню, наводяться приклади нових видів посібників, створених в Автономній Республіці Крим у 2006-2007 роках.

Ключові слова: компакт-диски, методичні посібники, інформаційні центри.

Формулювання проблеми. Сьогодні головна стратегія інформаційного суспільства полягає в підготовці і створенні майбутнього «суспільства знань». Найактивнішу участь у цьому процесі має брати наукова бібліотека, оскільки саме вона є одним з основних соціальних інститутів, що забезпечують суспільству доступ до наукової інформації, як на традиційних, так і на електронних носіях. При цьому саме суспільство повинно максимально сприяти розвитку наукових бібліотек, бо «без ефективного впровадження спеціально орієнтованих, інноваційних технологій опрацювання та передачі інформації» жодна наукова бібліотека не зможе ефективно впроваджувати необхідні суспільству знання [1, 2].

Сприяти розвитку бібліотеки – це, насамперед, розробити стратегію її розвитку, модернізувати її матеріально-технічну базу і здійснити заходи щодо підвищення кваліфікації, а іноді й перекваліфікації провідних співробітників наукових бібліотек. Усі перераховані напрями вимагають значних фінансових витрат, які деякі держави (Україна, на жаль, не виняток) знаходять і надають у недостатньому обсязі.

Саме тому необхідно враховувати, що особливо цінним є досвід, який уможливило максимальне скорочення фінансових витрат на підвищення кваліфікації співробітників бібліотек, що є методичними центрами або виконуючими такі функції в рамках реалізації різних програм і проєктів. При цьому особливо цінним є той досвід, який подібне підвищення кваліфікації супроводжує безоплатним розповсюдженням методичних посібників на сучасних носіях інформації, що сприяє їхньому якнайшвидшому поширенню і використанню в повсякденній практиці просування інформаційних технологій у бібліотеках, які лише розпочинають автоматизацію своїх основних технологічних процесів.

Мета даного дослідження – виявити, вивчити й описати такий досвід, а також показати, як форма подання електронної інформації та методи її просування вирішують проблему ефективності застосування дорогих комп'ютерних технологій для підвищення кваліфікації бібліотекарів наукових і навчальних бібліотек України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб сьогодні компетентно виконувати функції провідного фахівця (методиста) в науковій або навчальній бібліотеці необхідно мати вищу освіту, відповідну обраній спеціальності, знання основ інноваційної стратегії та тактики, уміння швидко адаптуватися до змін змісту професійної діяльності. Крім того, треба досконало володіти сучасними засобами зв'язку та основами комп'ютерної грамотності, розбиратися у формах розвитку сучасної економіки, мати знання основ авторського права. Сучасна система підготовки та підвищення кваліфікації бібліотекарів поки ці завдання або не вирішує взагалі, або вирішує не в повному комплексі поставлених завдань [3]. Тому для того, щоб відповідати названому вимогам бібліотекар має сам вільно і максимально ефективно використовувати час, відведений на підвищення кваліфікації. Але свобода вибору бібліотекарем змісту і форми підвищення кваліфікації і самонавчання з усіх напрямів професійної діяльності дуже часто стримується практично повною відсутністю сучасних методичних і практичних посібників з бібліотечної справи. В Україні цю проблему ефективно вирішують багато регіональних методичних та інформаційних центрів, які займаються розробленням своїх науково-методичних посібників, зокрібно їхніх нових видів, що оприлюднюються на сучасних носіях інформації. Ці видання в основному мають велику інформаційну місткість, легко тиражуються і при цьому не вимагають значного фінансування, розроблення та формування.

На сьогодні таких методичних посібників, створених в Автономній Республіці Крим, можна назвати декілька. Це насамперед ті посібники, які відповідають вимогам «довго тривалого зберігання інформації». Формуються вони на найперспективніших електронних носіях, оскільки останні є сумісними з багатьма типами пристроїв відтворення інформації [3]. Підкреслимо це положення, тому що нині практично всі бібліотеки мають і формують свій парк технічних засобів не відповідно до ГОСТ чи ДСТУ (таких не існує) і навіть не відповідно до своїх фінансових можливостей. Найчастіше парк технічних засобів створюється з урахуванням внутрішніх умов, що склалися з конгломерату компетентності керівника, кваліфікації співробітників, які займаються реалізацією цього завдання, і «спостерігачів», які досить активно чинять опір його вирішенню. Тому використання компакт-дисків (CD, DVD), які, до того ж, на сьогодні є «зразком надійності» для збереження великих обсягів інформації, дає змогу розв'язати цю проблему. Крім того, якщо у структурі методичного посібника на компакт-диску ще одразу

подано ще й багато повнотекстових документів, то це часто є дуже переконливим і, головне, спонукальним аргументом для організації власного електронного ресурсу бібліотеки.

З оформлювальної і тематичної спрямованості подання інформації найцікавішими, на наш погляд, є методичні посібники, що містять не тільки повні тексти законів, положень, інструкцій, програм, статей тощо, але й відеоряд, який яскраво демонструє діяльність кримських бібліотек та інформаційних центрів у просуванні інформаційно-комп'ютерних технологій у повсякденну практику і відображає заходи, проведені в цьому напрямі. Для підтвердження сказаного наведемо декілька конкретних прикладів.

Приклад перший. Кримська філія Інституту археології Національної Академії Наук України 3 серпня 2007 р. на базі своєї Наукової бібліотеки [4] провела науково-практичний семінар «Зміна організації роботи академічної бібліотеки в сучасних умовах» [5]. Співорганізатори семінару – Центр інформаційних технологій МЦ «Крим» [6] і Таврійська асоціація інтелектуальної власності – підготували для учасників семінару великий інформаційний пакет, що містить документи на паперових і електронних носіях.

Серед останніх був інформаційний додаток на CD до доповіді «Створення електронних ресурсів наукового призначення: програмно-правовий аспект». До структури названого додатку увійшли такі рубрики (і підрубрики): головна сторінка (тема і контактна інформація), законодавство для бібліотек (закони, ухвали, програми), інші документи (положення, інструкції, концепції, правила), безоплатне програмне забезпечення (інформація про даний розділ), програмне забезпечення для електронної бібліотеки (GreenStone, Сервер Apache, Java Runtime Environment, ImageMagick, Perl), корисні програми (сервер PHP, Сервер MySQL, форуми, гостові книги) про семінар (його програма, тези основних доповідей, фотоальбом учасників семінару), повнотекстові доданки (книги, статті, методичні рекомендації). Кожна підрубрика має ще й свою внутрішню структуру, яка складається з переліку повнотекстових документів, дозволених законодавством України та міжнародним законодавством для некомерційного поширення і використання. Всі названі документи представлені таким чином, що не потребують додаткового опрацювання при їхньому використанні.

Створено інформаційний додаток на основі першого випуску методичного компакт-диска «Інформаційно-комп'ютерні технології в бібліотеках – різноманіття рішень», який був підготовлений для учасників міжрегіонального науково-практичного семінару «Правове регулювання діяльності бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві» (Сімферополь, 22 червня 2006 р.) [7], але має ряд істотних відмінностей і доповнень.

По-перше, в ньому подані «Рекомендації ІФЛА/ЮНЕСКО до Інтернет-маніфесту (IFLA/UNESCO Internet Manifesto Guidelines)» (та інші документи), які багатьом бібліотекарям поки невідомі й недоступні.

По-друге, всі присутні одержали «додаток» одразу після закінчення основних доповідей. Він містив відеоряд їхньої власної індивідуальної участі в заході, що й було одразу продемонстровано. Останнє справило певне психологічне враження. Усі учасники були приємно зражені тим, що вони одразу одержали в «електронному додатку» пакет необхідних документів і максимально ефектний звіт про виконану в рамках семінару роботу. Це допомогло підсилити позитивне емоційне сприйняття обговорюваних (складних) питань на рівні особисто-професійного спілкування. Результатом цього, одразу після закінчення круглого столу «Співпраця бібліотек в умовах інформаційної структури, що змінюється», стало рішення трьох організацій про укладення двосторонніх договорів про інформаційну співпрацю, основна мета яких – підвищення якості послуг, що надаються, різними категоріями видалених користувачів.

Приклад другий. Інтенсивний розвиток глобальної мережі Інтернет відкрив практично нічим необмежені можливості для оперативного доступу до світових національних і національних інформаційних ресурсів. Але технічне оснащення навчальних бібліотек і кваліфікація бібліотечарів не завжди дають можливість сповна використовувати можливості гіпертекстових технологій. Для усунення цієї проблеми і надання методичної допомоги бібліотечарям, які займаються самоосвітою у галузі вивчення інформаційно-комп'ютерних технологій, Центр інформаційних технологій МЦ «Крим» підготував декілька зведених випусків наукового журналу «Культура народів Причорномор'я» на CD. Кожен випуск містить частину електронної колекції, що входить до Електронної національної бібліотеки України, яка представлена у відкритому доступі за адресою: <http://www.nbu.gov.ua/ellib/Crimea>.

Обраний контент має чіткий бібліотечний напрям і становить особливий інтерес для навчальних і наукових бібліотек ВНЗ. І це не голосливе твердження. Справа в тому, що, починаючи з першого спеціалізованого бібліотечного випуску [9] по дев'ятий [10], одним з головних параметрів, що визначають якість вибраного для публікації матеріалу, є його відповідність поставленим перед авторами завданням. А воно полягає в сукупності інноваційного і науково-практичного підходу у висвітленні проблем, рішень і досвіду, пов'язаного з автоматизацією бібліотек.

Усього до третього зведеного випуску, про який йдеться, ввійшло більше сотні повнотекстових матеріалів із бібліотечної справи. Безперечно, зацікавлять фахівців уміщені в ньому бібліографічні покажчики (автор – С. Дудченко [11, 12]), які самі по собі є самостійними електронними колекціями, оскільки містять усі повні тексти описаних статей [13].

Підготовлений CD для учасників Всеукраїнського семінару-наради бібліотечарів професійно-технічних навчальних установ, перший день якого проходив (19 вересня 2007 р.) на базі Сімферопольського вищого професійного училища ресторанного сервісу і туризму (директор, кандидат педагогічних наук М. Пальчук [14]). У семінарі, тема якого «Створення віртуальних інформаційно-консультаційних бібліотечних центрів», взяли участь представники навчальних бібліотек усіх областей України.

Необхідно відзначити, що перш ніж учасники семінару одержали компакт-диск, вони у режимі реального часу ознайомилися з тим самим матеріалом, представленим в глобальній світовій мережі. Демонстрація ресурсу супроводжувалася поясненнями, які співробітники центру надавали слухачам щодо проблем авторського права та ділової етики. Це само по собі було додатковою методичною допомогою, яка здійснювалася в рамках семінару. Крім того, з учасниками семінару були проведені й інші консультації з використання повнотекстового ресурсу на електронних носіях. Особлива увага була приділена питанням використання інтелектуальної власності, зафіксованої на електронних носіях. Тому кожен учасник семінару, який одержав зведений випуск, розписався у заздалегідь підготовленому документі й тим самим підтвердив, що ознайомлений з правилами використання наукової інформації «тільки в навчальних і наукових цілях для цитування» і зобов'язується не допускати її комерційного використання і виставляти від свого імені в глобальній світовій мережі. Всі учасники отримали наперед розроблену форму гарантійного листа і були проконсультовані про страхову технологію використання цього виду документа.

Одним із цікавих моментів, що передувало виконаній роботі, стало анонімне анкетування (учасникам семінару було поставлено 26 запитань і потім оброблено 31 анкету). Проведено воно було автором даної статті до початку зазначених консультацій. Анкетування показало, що більшість співробітників бібліотек поки не приступила до створення

свого власного інформаційного ресурсу (тільки чотири бібліотеки почали створювати електронний каталог) і всього одна має свій web-сайт. Але повнотекстові ресурси в локальній мережі навчальної установи використовуються достатньо активно. Вони наявні більш ніж у половині навчальних бібліотек. Наприклад, посібники на дискетах і навчальні посібники на DVD є в 17 навчальних бібліотеках, а методичні посібники на CD і навчальні посібники на CD – 15.

Наведені цифри підтверджують, що одним із чинників, який інтенсифікує модернізацію матеріально-технічної бази бібліотеки, є наявність у них методичних, навчальних (та інших) матеріалів різного призначення, зокрема професійного для педагогів і бібліотечарів на електронних носіях. Цей висновок підтверджується і таким спостереженням: в основному в анкетах, де була показана наявність усіх видів навчальних матеріалів на електронних носіях, паралельно були дані позитивні відповіді на наявність програмного забезпечення і професійної комп'ютерної техніки, зокрема й у бібліотеках навчальних установ.

Важливо підкреслити, що методичні посібники і в першому, і в другому випадках були створені без будь-яких витрат з боку держави. І їх також було надано учасниками семінару. При цьому інформаційний і повнотекстовий обсяг одержаних ними матеріалів досягає максимуму, який можливий для цього типу носіїв інформації.

Загальний висновок. Описані дослідно-експериментальні зразки методичних посібників на електронних носіях, створені на базі декількох попередніх методичних розроблень показують економічну ефективність обраного способу формування нових видів електронних видань [15].

Головне, запропоновані методики і форми поширення професійної інформації зводять витрати на її доставлення до мінімуму, а в разі широкого використання паралельно вирішують і питання оцінки теоретичних знань і практичних умінь бібліотечарів, що навчаються у групах. У свою чергу реальна оцінка теоретичних і практичних знань фахівців бібліотек дає змогу розробляти такі нові види методичних посібників із чіткішою структурою і повнотекстовим наповненням, що повністю відповідає справжнім потребам фахівців бібліотечної галузі, які підвищують свою професійну кваліфікацію.

Список використаної літератури

1. *Воскобойнікова-Гузєва Е.В.* Библиотечное исследование НБУВ в контексте инновационного развития научных библиотек [Электронный ресурс] / Е.В. Воскобойнікова-Гузєва // Б-ки Нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2005. – Вып. 3. – С. 17–24. – Библиогр.: 9 назв. – Режим доступа: URL: <http://www.nbu.gov.ua/articles/2005/05vevmb.html> (проверено 20.10.2007 г.). – Загл. с экрана.
2. *Воскобойнікова-Гузєва О.* Социально-профессиональная структура научной библиотеки: тенденции изменений [Электронный ресурс] / О. Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2002. – № 5. – С. 12–17. – Библиогр.: 13 назв. – Режим доступа: URL: <http://www.nbu.gov.ua/articles/2002/02ovvps.zip> (перевірено 20.10.2007 г.). – Назва з екрана.
3. *Ядрова Г.В.* Библиографический указатель как способ обучения библиотекарей информационно-компьютерным технологиям / Г.В. Ядрова // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 87. – С. 7–8.
4. *Петров В.В.* Новейшие технологии долговременного хранения электронных информационных ресурсов [Электронный ресурс] / В.В. Петров, А.А. Крючин, С.М. Шанойло // Б-ки Нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2005. – Вып. 3. – С. 101–108. – Библиогр.: 15 назв. – Режим доступа: URL: <http://www.nbu.gov.ua/articles/2005/05rvveir.html> (проверено 20.10.2007 г.). – Загл. с экрана.
5. *Научная библиотека Крымского филиала Института археологии Национальной Академии Наук Украины [Электронный ресурс] // Официальный сайт НБ КФ ИА НАН Украины. – Режим доступа: URL: <http://center.crimea.ua/library/> (проверено 20.10.2007 г.). – Заголовок с экрана.*

6. *Научно-практический семинар «Изменение организации работы академической библиотеки в современных условиях»: программа, тезисы докладов* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://center.crimea.ua/library/ceminar_avguct_2007.htm. (проверено 20.10.2007 г.). – Загл. с экрана.
7. *Ядрова Г.В.* Региональные информационные центры как форма ликвидации информационного неравенства [Электронный ресурс] / Г.В. Ядрова // Научн. и техн. б-ки. – М., 2005. – № 11. – С. 14–17. – Библиогр. в конце ст. – Режим доступа: URL: http://www.nbuv.gov.ua/ellib/crimea/Jadrova/text/ntb11_14-17.pdf. (проверено 21.10.2007 г.). – Загл. с экрана.
8. *Ядрова Г.В.* Новые формы использования информационно-компьютерных технологий в методическом обеспечении библиотек вузов в Крыму [Электронный ресурс] / Г.В. Ядрова // Инновационные технологии в образовании: материалы Третьей междунар. науч.-практ. конф., Алушта, 22-24 сент. 2006 г. – Симферополь, 2006. – С. 49–52. – Библиогр.: 11 назв. – Режим доступа: URL: http://www.nbuv.gov.ua/ellib/crimea/conf_2006/yadrova1.djvu. (проверено 22.10.2007 г.). – Загл. с экрана.
9. *Полный текст I специализированного библиотечного выпуска* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/40> (проверено 20.10.2007 г.). – Загл. с экрана.
10. *Полный текст IX специализированного библиотечного выпуска* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL:<http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/982/> (проверено 20.10.2007 г.). – Загл. с экрана
11. *Дудченко С.В.* Библиографический указатель статей научного журнала «Культура народов Причерноморья» [Электронный ресурс] / Авт.-сост. С.В. Дудченко // Культура народов Причерноморья. – 2005. – № 60. – Т. 2. – 199 с. – Режим доступа: URL:http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp60_2/60t2.pdf. (проверено 20.10.2007 г.). – Загл. с экрана.
12. *Дудченко С.В.* «Библиографический указатель статей научного журнала «Культура народов Причерноморья» [Электронный ресурс] / С.В. Дудченко // Культура народов Причерноморья. – № 72. – 351 с. – Режим доступа: URL: <http://infolib.crimea.ua/about72.htm>. (проверено 20.10.2007 г.). – Загл. с экрана.
13. *Каврайський В.* Новый тип бібліографічного покажчика / В. Каврайський // Вісн. Кн. палати. – 2006. – № 5. – С. 13–14.
14. *Мария Ивановна Пальчук* персональная web-страница [Электронный ресурс]. – Режим доступа – URL: <http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/avtory/palchuk/palchuk.htm> (проверено 21.10.2007 г.). – Загл. с экрана.
15. *Ядрова Г.В.* Новые электронные методические пособия по библиотечному делу для научных и академических библиотек крымского региона / Г.В. Ядрова // Якість функціонування бібліотечної системи ВНЗ: матеріали III міжвуз. наук.-практ. конф. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. – С. 202–208. – Бібліогр.: 10 назв.